

DE JAARREKENING IN HET NIEUWE DUITSE „AKTIENRECHT”

door Drs. F. Graafstal

I. INLEIDING

De herziening van het ondernemingsrecht is in ons land met het verschijnen van het rapport van de Commissie Verdam een goed eind op weg gekomen. Ook in vele andere landen is de groei van de inzichten op het terrein van het ondernemingsrecht (met name dat der openbare vennootschappen) reeds zover gevorderd, dat men daadwerkelijk doende is met de voorbereiding van herziening van wettelijke voorschriften, of alreeds tot invoering van nieuwe voorschriften is overgegaan.

Op dit punt zijn onze Oosterburen thans verder dan wij. Aldaar heeft, na jarenlange voorbereiding en discussie, op 6 September van dit jaar de zgn. „Grosse Aktienrechtsreform” haar beslag gekregen, doordat op die datum een geheel nieuw „Aktiengesetz” is afgekondigd¹⁾. Vooruitlopend hierop had in 1959 reeds een partiële herziening plaats gevonden (de zgn. „Kleine Aktienrechtsreform”), toen met ingang van 23 December 1959 nieuwe wettelijke voorschriften terzake van de winst- en verliesrekening van „Aktiengesellschaften” werden gegeven.

In de huidige fase waarin de herziening van ons Nederlandse vennootschapsrecht verkeert is het nuttig aandacht te geven aan wat thans in Duitsland tot stand is gekomen. Zonder de recente wijzigingen zou de behoefte daaraan niet groot zijn: het in 1956 in dit blad verschenen artikel van B. van Viegen geeft uitvoerige en diepgaande beschouwingen over verschillende onderdelen van het Duitse „Aktienrecht” en meerdere daarvan hebben nog steeds geldigheid²⁾. Juist op het gebied van de verslaglegging evenwel zijn vele, soms belangrijke, wijzigingen ingetreden, zodat hernieuwde behandeling gerechtvaardigd is.

Zoals men kon verwachten is het nieuwe recht op de „Aktiengesellschaften” een „gründlich” doortimmerd en zeer gedetailleerd stuk werk geworden. Het omvat (tezamen met de invoeringwet) 456 paragrafen, en de tekst in het „Bundesgesetzblatt” beslaat liefst 109 bladzijden van elk 2 kolommen. Er is uiteraard geen sprake van dat in het bestek van een artikel alle in de wet behandelde onderwerpen aan de orde zouden kunnen komen. Ik wil de aandacht hoofdzakelijk beperken tot die onderdelen, welke zich bezig houden met de jaarrekening, al zal het voor een goed begrip hier en daar nodig zijn ter toelichting ook enige andere onderwerpen aan te roeren. Ook dan is het terrein nog breed genoeg, en kunnen niet meer dan wat naar mijn gedachte de hoofdzaken zijn worden belicht: alleen over „Rechnungslegung” en „Gewinnverwendung” handelen reeds 43 paragrafen, beslaande 15 bladzijden van elk 2 kolommen! Wanneer wij zien, dat de omvang van de tekst van de wetgeving over de jaarrekening, die de Commissie Verdam voor ogen staat,

1) In September 1958 liet het Ministerie van Justitie een zgn. „Referentenentwurf” voor een nieuw „Aktiengesetz” verschijnen, in Mei 1960 gevolgd door een „Regierungsentwurf”. Na diepgaande openbare discussie en beoordeling door ondernemingsorganisaties, vakverenigingen, organisaties van vrije beroepen als juristen en accountants, en langdurige behandeling door commissies uit de Bundestag (als gevolg waarvan een niet onaanzienlijk aantal wijzigingen is aangebracht), is het definitieve wetsontwerp in de zomer van dit jaar vrijwel zonder tegenstand door de volksvertegenwoordiging aanvaard. De wet treedt in werking 1 Januari 1966; de voorschriften voor de verslaglegging gelden voor het eerst voor het na 31 December 1966 aanvangende boekjaar.

2) „De jaarrekening van „Aktiengesellschaften” en de controle daarvan door de „Wirtschaftsprüfer”, MAB - Juni en Juli 1956.

naar schatting stellig minder dan een kwart is van die van het overeenkomstige Duitse recht, doet dit voor Nederlandse ogen op zichzelf reeds weldadig aan, en krijgt men de neiging iets minder snel tot het oordeel te komen, dat de Commissie Verdam op het punt van de samenstelling der jaarrekening te veel zou willen regelen, en te weinig vrijheid zou laten.

Ik wil nog twee opmerkingen maken over de wijze van behandeling van de stof.

Het zal duidelijk zijn, dat het noch binnen mijn vermogen ligt, noch zinvol is, om op elk punt vergelijkingen met Nederlandse verhoudingen te treffen en uitvoerige detailcritiek te leveren. Het volgende zal dus in belangrijke mate van informatieve aard zijn, al zal hier en daar het bloed toch wel kruipen waar het niet gaan kan en mij enige kritische beschouwing uit de pen vloeien.

Wat de presentatie van de stof betreft: hoewel het mijn bedoeling is in de eerste plaats aan te geven in welke richting de ontwikkeling in Duitsland is gegaan, en daarom een behandeling van de voornaamste aangebrachte wijzigingen voorop staat, lijkt het mij niet goed mogelijk (en ook niet doelmatig) dit strak vol te houden. Derhalve zullen ook wel regelingen ter sprake komen, die het vroegere Duitse vennootschapsrecht ook reeds in die vorm kende, maar waarvan het voor de lezer wellicht toch nuttig is kennis te nemen.

Tenslotte nog een opmerking over de door mij geraadpleegde publicaties. Afgezien van literatuur die in de tekst van dit artikel wordt aangehaald, heb ik ook in algemene zin profijt getrokken van andere publicaties. Zij zijn aan het slot van dit artikel vermeld.

II. HOOFDLIJNEN VAN DE RECHTSVERNIEUWING

1 Betekenis van de „Aktiengesellschaft”

Bedacht moet worden, dat de plaats van de „Aktiengesellschaft” niet volledig vergelijkbaar is met die van de naamloze vennootschap te onzent. Zij vertoont wel als rechtspersoon in hoofdlijnen dezelfde kenmerken als de naamloze vennootschap (aansprakelijkheid van kapitaalverschaffers beperkt tot het, in aandelen verdeelde, kapitaal; directie - Vorstand, raad van commissarissen - Aufsichtsrat, algemene vergadering van aandeelhouders - Hauptversammlung als organen der vennootschap), maar haar plaats is in zoverre beperkter dan de N.V., dat daarnaast voor het bedrijfsleven in Duitsland de mogelijkheid openstaat om in de G.m.b.H. een rechtsvorm te kiezen, waarbij eveneens de aansprakelijkheid van kapitaalverschaffers beperkt is, doch met veel soepeler rechtsregels, o.m. ten aanzien van publicatie. De A.G. is de typische rechtsvorm voor de grotere, meestal publieke vennootschappen, de G.m.b.H. voor de familievennootschappen en vennootschappen, waarvan de kapitaalverschaffers uit anderen hoofde beperkt in aantal zijn. Duitsland telde dan ook in 1960 slechts ca. 2.500 A.G.'s, terwijl het aantal G.m.b.H.'s ca. 34.000 bedroeg; de totale nominale kapitalen daarentegen bedroegen voor de A.G.'s DM 29 milliard, en voor de G.m.b.H.'s DM 10 milliard³⁾.

³⁾ Cijfers vermeld in de rede van de Minister van Justitie bij de aanbieding van het wetsontwerp 1960, weergegeven in „Die Aktiengesellschaft” van Januari 1961.

2 Doeleinden van de rechtsvernieuwing

In de „Begründung” van het wetsontwerp worden als de twee belangrijkste doeleinden aangegeven:

- het in toenemende mate doen deelhebben van grote lagen van de bevolking in het nationale productievermogen door middel van verbreiding van aandelenbezit;
- stimulering van de functie van het aandeel als financieringsmiddel en van doorstroming op de kapitaalmarkt⁴).

Voor beide doeleinden is nodig een versterking van de rechten van aandeelhouders. Deze is dan ook op vele punten aangebracht. Als de hoofdoorzaken van de geringe belangstelling voor het aandelenbezit bij brede lagen der bevolking en de dientengevolge geringe spreiding van het bezit ervan⁵) zag men de onvoldoende berichtgeving aan aandeelhouders, en de wettelijke machtspositie van directie en commissarissen, die onder de oude wet, uitgevaardigd in een tijd waarin het „Führerprinzip” hoogtij vierde, dan ook inderdaad zeer groot was⁶). Gestreefd moest dus worden naar verbetering van het klimaat van het „Aktienparen”.

De nieuwe wet gaat dan ook duidelijk uit van de economische eigendom van de aandeelhouders van de onderneming en vrijwel alle wijzigingen die de nieuwe wet inhoudt, zijn evenzovele verbeteringen van de positie van de aandeelhouders. Dat daarbij grenzen zijn gesteld, met name door de belangen van de onderneming en de daarbij als werkenden betrokkenen, is evenzeer duidelijk uitgesproken. Ten aanzien van het element *berichtgeving* aan aandeelhouders erkent de wet de behoefte van de onderneming aan een zekere mate van geheimhouding, terwijl op het punt van de *macht* in de onderneming veel meer is gezocht naar maatregelen die minimumrechten van aandeelhouders zeker stellen en willekeur van het bestuur voorkomen, dan dat gestreefd is naar wijziging van het fundamentele organisatieprincipe van de ondernemingsgewijze voortbrenging, waarbij de directie, onder toezicht van commissarissen, verantwoordelijk is voor leiding en besluiten. De wetgever was realistisch genoeg om te erkennen, dat een vergadering van aandeelhouders niet in staat is om beslissingen over het beleid te nemen, en evenmin over voldoende inzicht beschikt om een jaarrekening vast te stellen. Vaststelling van de jaarrekening blijft in Duitsland een zaak waaraan de aandeelhouders niet te pas komen. Dit verschilt weliswaar de jure, doch in veel gevallen niet de facto veel met de situatie in ons land; wanneer er evenwel iets bijzonders aan de hand is, en de aandeelhouders geactiveerd worden, blijkt dat deze bij ons toch nog wel degelijk invloed kunnen uitoefenen.

3 Korte inhoud van de wijzigingen

Hieronder volgt eerst een schets van de voornaamste wijzigingen. Die onderwerpen, waarvan verwacht mag worden, dat zij de lezers van dit blad meer in het bijzonder zullen interesseren, krijgen dan later een wat meer gedetailleerde behandeling. Dit

⁴) Tot het laatste beoogde ook bij te dragen de enige jaren geleden ingevoerde differentiëring in het tarief van de „Körperschaftsteuer”, waarbij het tarief voor uitgedeelde winst aanzienlijk lager ligt dan dat voor in bedrijf gehouden winst.

⁵) Volgens een onderzoek van het Statistische Bundesamt bevond in September 1958 28 % van het totale nominale kapitaal der A.G.'s zich in handen van andere A.G.'s, terwijl verder nog 51,2 % in vaste handen („Dauerbesitz”) was. „Börsenbesitz” was dus slechts 28,8 %.

⁶) Het oude Aktienrecht dateerde van 1937.

zijn de voorschriften voor de samenstelling van de balans en de winst- en verliesrekening, het directieverlag („Geschäftsbericht”), en de controle door de accountant, alsmede het concernrecht.

a. *Beslissingsbevoegdheid ten aanzien van vaststelling van de jaarrekening en de winstbestemming*

Onder de oude wet was de wettelijke bevoegdheid van het bestuur der A.G. om zowel de jaarrekening vast te stellen als te disponeren over de resultaten vrijwel onbeperkt; de aandeelhouders waren dientengevolge vrijwel geheel onmondig. De oude wet kende niet, zoals te onzent, een formeel recht tot vaststelling van de jaarrekening toe aan de algemene vergadering van aandeelhouders, maar liet de beslissing hierover uitsluitend aan het bestuur. Zodra de door de „Vorstand” opge maakte jaarrekening was goedgekeurd door de „Aufsichtsrat”, was de jaarrekening vastgesteld. En aangezien het bestuur vrijwel onbeperkte bevoegdheid had om in de jaarrekening zowel stil als open te reserveren, hadden aandeelhouders ook wettelijk geen recht op beslissing ten aanzien van de winstbestemming. Om het extreem te stellen: besluiten van het bestuur om de gehele winst te reserveren waren volmaakt rechtsgeldig.

Het nieuwe recht heeft een tussenweg ingeslagen, welke beoogt enerzijds de rechten van aandeelhouders op een bepaalde dividenduitkering zeker te stellen, anderzijds het bestuur vrijheid te laten tot een redelijke mate van zelffinanciering van de onderneming. Tot vaststelling van de jaarrekening (dus van de grootte van de resultaten) blijft uitsluitend het bestuur bevoegd (tenzij, hetgeen ons slechts theoretisch denkbaar lijkt, het bestuur besluit om de vaststelling aan aandeelhouders over te laten). Het recht om over de gehele winst te disponeren wordt evenwel beperkt: door voorschriften over de waardering wordt de vrijheid tot vorming van stille reserves in belangrijke mate ingeperkt, terwijl ook de open reservering aan banden is gelegd. Wat dit laatste betreft komen de bepalingen hierop neer, dat het bestuur (afgezien van zeer beperkte toevoegingen aan een wettelijke reserve) ten hoogste de helft van de jaarwinst zonder meer vrij mag reserveren. De mogelijkheid staat evenwel open, dat de statuten het bestuur machtigen tot reservering van een groter gedeelte van de winst, echter met die beperking, dat die machtiging rechteus vervalt zodra de vrije reserves de helft van het aandelenkapitaal bedragen. Dan wordt het recht van het bestuur tot reserveren weer beperkt tot de helft van de jaarwinst⁷⁾.

Of de praktische werking van deze bepalingen omtrent de open reservering nu erg groot zal zijn, vermag ik niet te beoordelen. De omstandigheid dat de algemene vergadering van aandeelhouders gerechtigd is om, in aanvulling op de reeds door het bestuur bepaalde winstreservering, tot verdergaande winstinhouding te besluiten, zal tot gevolg kunnen hebben, dat de situatie bij de grote publieke „Aktien-gesellschaften” in de toekomst niet zo veel zal veranderen. Daar zal de vergadering van aandeelhouders, evenals bij ons als er geen bijzondere dingen aan de hand zijn, desbetreffende voorstellen van het bestuur wel aanvaarden. Maar hoewel de wettelijke bevoegdheden van het bestuur tot vaststelling van de jaarrekening en dispositie over de winst onder de nieuwe wet nog altijd groter zijn dan in ons land,

⁷⁾ Er zijn ook nog bepalingen, welke handelen over de winstreservering in het geval de algemene vergadering van aandeelhouders de jaarrekening vaststelt, maar aangezien dit laatste weinig zal voorkomen, zullen die bepalingen weinig feitelijke betekenis hebben.

zijn de mogelijkheden tot willekeur door de veel scherpere bepalingen ten aanzien van opstelling der jaarrekening en publiciteit, waarover ik hierna nog zal spreken, in vergelijking met vroeger aanzienlijk ingeperkt.

b. Inhoud van balans en winst- en verliesrekening

Op dit punt zijn belangrijke wijzigingen aangebracht, die beogen de openheid en de zeggingskracht van de gepubliceerde jaarrekening te vergroten. Wat betreft de balans is, voornamelijk door middel van voorschriften omtrent de specificatie der balansposten en toelichtingen hierop, getracht het inzicht, dat deze vermag te geven in de liquiditeitspositie, te verbeteren. Belangrijker nog is, dat ernstige pogingen zijn gedaan (vooral ook door de hierna sub c. aangeduide bepalingen, die de mogelijkheden tot vorming van stille reserves beperken) de balans een betere indicatie te doen geven omtrent de omvang van het eigen vermogen der vennootschap dan voorheen vaak het geval was.

Dit laatste is natuurlijk ook van grote betekenis voor het inzicht in de rentabiliteit. Ten aanzien van de winst- en verliesrekening is voorts zeer gedetailleerd voorgeschreven, in welke mate deze moet worden gespecificeerd; het meest kenmerkende verschil met de oude wetgeving daarbij is, dat vermelding van de omzetten nu verplicht is⁸). Nieuw is voorts de verplichting tot publicatie van geconsolideerde jaarrekeningen, waaromtrent eveneens vrij gedetailleerde voorschriften zijn gegeven. Zij maken deel uit van een nieuw gecreëerd concernrecht, dat de rechtsverhoudingen in het concern regelt.

c. Waarderingsgrondslagen

Ook het oude recht kende reeds dwingende regels voor de waardering. Zij zijn echter belangrijk verscherpt, vooral in die zin, dat waar voorheen eigenlijk alleen regels voor maxima werden gegeven, thans ook (en vooral) minimum-grenzen zijn getrokken. Hierin komt duidelijk het streven naar een zo veel mogelijk tegengaan van vorming van stille reserves tot uitdrukking. Tot welke bezwaren dit alles kan leiden zullen wij straks nog zien. Tot de vorming van inzicht in de rentabiliteit beoogt verder bij te dragen de verplichting om in het „Geschäftsbericht” zodanige mededelingen omtrent de toegepaste waarderingsgrondslagen te doen, dat inzicht in vermogen en rentabiliteit wordt verkregen, alsmede de verplichting om mededeling te doen van wijzigingen in grondslagen, die de vergelijkbaarheid der cijfers met die van vorige jaren beïnvloeden, en van de kwantitatieve invloed daarvan.

d. Recht van aandeelhouders op informatie en op betwisting van de juistheid der jaarrekening

Ook hier is het streven naar versterking van de rechtspositie van de aandeelhouders merkbaar.

De bepalingen omtrent de verplichting van de directie tot het geven van antwoord op vragen uit de algemene vergadering van aandeelhouders zijn verscherpt. Beantwoording weigeren mag slechts op in de wet vermelde gronden (o.m. als mededeling tot een „nicht unerheblichen Nachteil” voor de vennootschap zou leiden,

⁸) In feite gelden de nieuwe voorschriften voor de indeling van de winst- en verliesrekening merendeels reeds vanaf 23 December 1959, toen de zgn. „Kleine Aktienrechtsreform” zijn beslag kreeg.

of als de vraag gaat over waarderingsgrondslagen, terwijl „die Angaben im Geschäftsbericht ausreichend erscheinen”⁹⁾).

Dit zou een dode letter kunnen zijn, ware het niet, dat ook nakoming van de antwoordplicht veel beter is gewaarborgd dan vroeger. Het antwoord resp. de weigering tot antwoorden moet worden geprotocolleerd, terwijl elke aandeelhouder, die meent geen (voldoende) antwoord te hebben ontvangen, een gerechtelijke beslissing daaromtrent kan vragen.

Een regeling, die overeenkomst vertoont met die, welke de Commissie Verdam voorstelt met betrekking tot gedingen omtrent jaarrekeningen (artikelen 27-31 van het voorontwerp van wet op de jaarrekeningen van ondernemingen), vindt men in dat deel van het „Aktiengesetz”, dat over de nietigheid der jaarrekening handelt. Behalve op diverse andere gronden is de jaarrekening nietig wanneer:

- deze niet de voorgeschreven specificaties bevat en daardoor de duidelijkheid en overzichtelijkheid is geschaad;
- de voorschriften omtrent de maximaal toelaatbare waarderingen niet in acht zijn genomen;
- de voorschriften omtrent de minimale waarderingen niet in acht zijn genomen en daardoor de vermogenspositie en de rentabiliteit met opzet onjuist zijn weergegeven.

Het zal in de praktijk waarschijnlijk wel meevallen, maar op schrift ziet het er nogal bars uit. De verantwoordelijkheid en het gezag van de accountant, aan wie de „Pflichtprüfung” is opgedragen (hierover later), lijken hiermee niet geringer te zijn geworden. Overigens kan in elk geval, waarin vermoeden bestaat dat posten in de jaarrekening „niet unwesentlich unterbewertet” zijn, of het „Geschäftsbericht” niet alle voorgeschreven informatie bevat, een gerechtelijke beslissing tot onderzoek door een „Sonderprüfer” (die niet de gewone accountant mag zijn) worden verzocht. Dat verzoek moet dan worden gedaan door aandeelhouders, die tezamen tenminste 5 % van het aandelenkapitaal of tenminste DM 1 mill. aandelen bezitten. Dit laatste lijkt toch wel een doelmatige rem op een al te groot aantal twisten waarin het bestuur verzeild kan raken, een rem die ontbreekt in het door de Commissie Verdam in artikel 27 van haar voorontwerp van wet voorgestelde, volgens hetwelk iedere belanghebbende, die meent dat de jaarrekening niet beantwoordt aan de wettelijke eisen, de onderneming kan dagvaarden.

e. Bescherming van minoriteits-aandeelhouders

Dusdanige bescherming is in meerdere van de in het voorgaande behandelde voorschriften reeds begrepen. Daarnaast vallen nog enige interessante, nieuwe bepalingen te noemen, die de rechten van minoriteiten beogen te beschermen.

De eerste, die ik hierbij op het oog heb, is de plicht voor elke onderneming (ook niet-A.G.'s) om, zodra deze meer dan een kwart gedeelte van het aandelenkapitaal (opties op aandelen meegerekend) van een A.G. bezit, het bestuur van deze A.G. hiervan mededeling te doen. Het bestuur moet dit dan onmiddellijk pu-

⁹⁾ Ingeval de jaarrekening door de algemene vergadering van aandeelhouders wordt vastgesteld, moet evenwel elke gewenste inlichting over waarderingsgrondslagen (incl. afschrijvingsprocedures) worden gegeven. Alleen zo'n bepaling zal al wel voldoende zijn om te voorkomen, dat een bestuur zou besluiten om af te zien van zijn recht om de jaarrekening vast te stellen en dit aan de algemene vergadering over te laten.

bliceren, onder vermelding van de naam van de desbetreffende onderneming. Deze procedure moet worden herhaald, zodra laatstbedoelde onderneming een meerderheidsbezit heeft verworven.

Deze bepaling heeft sterke tegenstand van het bedrijfsleven ontmoet¹⁰⁾. Men meende, dat deze doorbreking van het beginsel der anonymiteit verstarring in de hand zou werken en een onnodige verzwaring inhield voor het Duitse bedrijfsleven tegenover buitenlandse ondernemingen, met name in de E.E.G., alwaar soortgelijke bepalingen ontbreken¹¹⁾. De wetgever is er niet voor gezwicht. Volgens sommiger mening zag deze hier een middel in om concentraties tegen te gaan. De formele motivering luidde, dat het van belang was dat de vorming van concernverhoudingen openbaar was, en dat met name andere aandeelhouders dan de „pakketbezitter”, die uit inside-information weet of de aandelen meer waard zijn dan de beurskoers, beschermd moeten worden. Door de desbetreffende mededeling zouden de aandeelhouders-buitenstaanders dan gewaarschuwd worden dat de beurskoers te laag is¹²⁾.

Helemaal overtuigend lijkt mij dit niet. Bij de veel grotere openheid van de jaarrekening onder de nieuwe wetgeving moet het gevaar van een te lage beurskoers door gebrek aan kennis reeds sterk verminderd zijn.

Een ander complex van bepalingen beoogt aandeelhoudersbelangen te beschermen in situaties, waarin anderen reeds een meerderheidspositie hebben opgebouwd. Zij maken deel uit van een geheel nieuw onderdeel van het Aktienrecht, dat de concernverhouding regelt¹³⁾. Hierbij wordt het uitoefenen van macht door middel van het bezit van de meerderheid van het aandelenkapitaal aan regels gebonden, en rechten van minoriteiten op minimale dividenduitkeringen of op overdracht van hun aandelen aan de majoriteit geregeld. Ik kom hierop later uitvoeriger terug.

III. DE BALANS

1 Algemene bepalingen

Binnen drie maanden na afloop van het boekjaar moeten de jaarrekening en het directieverslag zijn opgemaakt en voorgelegd aan de controlerende accountant ofwel „Abschlussprüfer” (van die drie maanden zou menig Nederlandse bedrijf nog wel wat staan te kijken). Daarna gaat het kennelijk kalmpjes aan: na contrôle gaan jaarrekening, directieverslag en accountantsrapport naar de „Aufsichtsrat”, welke laatste dan een maand krijgt om deze stukken te beoordelen. Wij weten reeds, dat wanneer de „Aufsichtsrat” met de stukken accoord gaat, de jaarrekening is vastgesteld. De stukken worden dan ter kennis gebracht van de algemene vergadering van aandeelhouders („Hauptversammlung”), die binnen acht maanden (vroe-

¹⁰⁾ Vgl. „Die Aktiengesellschaft” van April 1961, waarin is opgenomen de „Stellungnahme” tegen het wetsontwerp door de „Spitzenverbände der gewerblichen Wirtschaft”.

¹¹⁾ Niet evenwel in de V.S., waar de Securities Exchange Act nog zwaardere eisen aangaande mededelingen omtrent aandelenbezit stelt.

¹²⁾ Aldus Dr. W. Strauss, Staatssecretaris van het Bundesjustizministerium”, in „Grundlagen und Aufgaben der Aktienrechtsreform” in „Die Aktiengesellschaft”, Januari 1960.

¹³⁾ Het Aktiengesetz bestaat in hoofdzaak uit 3 delen: de eerste twee regelen de „Aktiengesellschaft” en de „Kommanditgesellschaft auf Aktien” (deze laatste is - evenals bij ons - niet belangrijk), het derde de „Verbundene Unternehmungen”.

ger vijf, met de mogelijkheid dat statuten verlengden tot zeven) na afloop van het boekjaar moet worden gehouden.

Als algemene grondslag voor de jaarrekening geldt: „*Er ist klar und übersichtlich auf zu stellen und muss im Rahmen der Bewertungsvoorschriften einen möglichst sicheren Einblick in die Vermögens- und Ertragslage der Gesellschaft geben.*” Het tweede deel van deze bepaling is nieuw geformuleerd; het komt in strekking overeen met artikel 2 van het voorontwerp van wet op de jaarrekening van de Commissie Verdam¹⁴). De eis van een „möglichst sicheren Einblick” lijkt wel iets hoger te grijpen dan het „verantwoord oordeel”, maar als wij straks naar de waarderingsvoorschriften zien, zal blijken dat daar wel wat op af te dingen valt, en dat ook de Duitse wetgever niet is ontkomen aan het gevaar van alle vaste waarderingsvoorschriften, nl. dat zij in bepaalde gevallen het doel voorbij schieten en juist het tegendeel opleveren van een juist beeld van vermogen en resultaat. Ook met betrekking tot de eis van overzichtelijkheid zal de lezer wel even met de ogen knippen, als hij straks ziet welke overmaat van detailgegevens balans en winst- en verliesrekening moeten bevatten.

Er bestaat een wettelijke plicht tot reservering, die echter van geringe betekenis is: van de jaarwinst moet 5 % aan de wettelijke reserve worden toegevoegd, totdat deze 10 % (of een hoger percentage als de statuten dat bepalen) van het aandelenkapitaal heeft bereikt.

2 Indeling balans

Evenals voorheen is de opstelling van de Duitse jaarrekening aan een bijzonder strikt schema gebonden, dat voor vrijwel alle soorten ondernemingen geldt (banken en verzekeringmaatschappijen zijn andere schema's voorgeschreven). Het volgt hieronder:

Actiefzijde:

I. Ausstehende Einlagen auf das Grundkapital;

davon eingefordert;

II. Anlagevermögen:

A. Sachanlagen und immaterielle Anlagewerte:

1 Grundstücke und grundstücksgleiche Rechte mit Geschäfts-, Fabrik- und anderen Bauten;

2 Grundstücke und grundstücksgleiche Rechte mit Wohnbauten;

3 Grundstücke und grundstücksgleiche Rechte ohne Bauten;

4 Bauten auf fremden Grundstücken, die nicht zu Nummer 1 oder 2 gehören;

5 Maschinen und maschinelle Anlagen;

6 Betriebs- und Geschäftsausstattung;

7 Anlagen im Bau und Anzahlungen auf Anlagen;

8 Konzessionen, gewerbliche Schutzrechte und ähnliche Rechte sowie Lizenzen an solchen Rechten;

B. Finanzanlagen:

1 Beteiligungen;

¹⁴) „De jaarrekening geeft, met inachtneming van de bepalingen van deze wet, een zodanig inzicht, dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en de rentabiliteit van de onderneming, alsmede omtrent haar solvabiliteit en liquiditeit.”

- 2 Wertpapiere des Anlagevermögens, die nicht zu Nummer I gehören;
- 3 Ausleihungen mit einer Laufzeit von mindestens vier Jahren; davon durch Grundpfandrechte gesichert;

III. Umlaufvermögen:

A. Vorräte:

- 1 Roh-, Hilfs- und Betriebsstoffe;
- 2 Unfertige Erzeugnisse;
- 3 Fertige Erzeugnisse, Waren;

B. Andere Gegenstände des Umlaufvermögens:

- 1 Geleistete Anzahlungen, soweit sie nicht zu II A Nr. 7 gehören;
- 2 Forderungen aus Lieferungen und Leistungen;
davon mit einer Restlaufzeit von mehr als einem Jahr:
- 3 Wechsel;
davon bundesbankfähig:
- 4 Schecks;
- 5 Kassenbestand, Bundesbank- und Postcheckguthaben;
- 6 Guthaben bei Kreditinstituten;
- 7 Wertpapiere, die nicht zu Nummer 3, 4, 8 oder 9 oder zu II B gehören;
- 8 Eigene Aktien unter Angabe ihres Nennbetrags;
- 9 Anteile an einer herrschenden oder an der Gesellschaft mit Mehrheit beteiligten Kapitalgesellschaft oder bergrechtlichen Gewerkschaft unter Angabe ihres Nennbetrags, bei Kuxen ihrer Zahl;
- 10 Forderungen an verbundene Unternehmen;
- 11 Forderungen aus Krediten, die
 - a) unter Par. 89¹⁵⁾
 - b) unter Par. 115¹⁵⁾ fallen;
- 12 Sonstige Vermögensgegenstände;

IV. Rechnungsabgrenzungsposten;

V. Bilanzverlust.

Passiefzijde:

I. Grundkapital;

II. Offene Rücklagen:

- 1 Gesetzliche Rücklagen;
- 2 Andere Rücklagen (freie Rücklagen);

III. Wertberichtigungen;

IV. Rückstellungen:

- 1 Pensionsrückstellungen;
- 2 Andere Rückstellungen;

V. Verbindlichkeiten mit einer Laufzeit von mindestens vier Jahren:

- 1 Anleihen;
davon durch Grundpfandrechte gesichert;
- 2 Verbindlichkeiten gegenüber Kreditinstituten;
davon durch Grundpfandrechte gesichert;

¹⁵⁾ Vorderingen op directieleden resp. commissarissen.

- 3 Sonstige Verbindlichkeiten;
davon durch Grundpfandrechte gesichert:
Von Nummern 1 bis 3 sind vor Ablauf von vier Jahren fällig:

VI. Andere Verbindlichkeiten:

- 1 Verbindlichkeiten aus Lieferungen und Leistungen;
- 2 Verbindlichkeiten aus der Annahme gezogener Wechsel und der Ausstellung eigener Wechsel;
- 3 Verbindlichkeiten gegenüber Kreditinstituten, soweit sie nicht zu V. gehören;
- 4 Erhaltene Anzahlungen;
- 5 Verbindlichkeiten gegenüber verbundenen Unternehmen;
- 6 Sonstige Verbindlichkeiten;

VII. Rechnungsabgrenzungsposten;

VIII. Bilanzgewinn.

Ik plaats hierbij de volgende kanttekeningen.

Het inzicht in de liquiditeit wordt inderdaad wel bevorderd door de te verstrekken gegevens terzake van de looptijd van bepaalde vorderingen en schulden; de balans blijft evenwel een onvolkomen middel om dit inzicht te geven.

Men mist de vrijheid om, terwille van overzichtelijkheid, onbeduidende posten samen te voegen met andere.

Ook bij de indeling op zich zelve kan men vraagtekens zetten: horen vorderingen op „Verbundene Unternehmungen” (post III B 10), voorzover zij een financieringskarakter hebben, niet veel eerder thuis onder „Anlagevermogen”, vlak onder deelnemingen? Vinden „Wertberichtigungen”, aan de creditzijde van de balans op te nemen, geen betere plaats als (binnenslijns afzonderlijk opgenomen) aftrekpost bij het actief, waarop de „Wertberichtigung” betrekking heeft¹⁶⁾? Vormen aandelen in een heersende vennootschap (III B 9) nu een vlottend actief?

Had er bij zo'n hoeveelheid details niet een voorziening voor belastinglatenties bij gekund? Mogelijk bestaat aan de laatste niet zo'n behoefte, omdat in Duitsland verschillen tussen commerciële balans en fiscale balans veel minder voorkomen dan bij ons. Zulks is in belangrijke mate toe te schrijven aan de omstandigheid, dat in het algemeen geen fiscale waarderingen zijn toegelaten die lager zijn dan die in de commerciële balans. Dit betekent o.m. dat, zo het fiscale recht faciliteiten toestaat op het punt van waarderingen, daarvan alleen gebruik mag worden gemaakt indien in de commerciële balans op gelijke wijze wordt gewaardeerd.

Van bepaalde specificaties is het niet gemakkelijk in te zien welk wezenlijk belang wordt gediend; dit lijkt mij bv. het geval te zijn bij de actiefposten III B 3 t/m III B 6 en de actiefposten III 11a en III 11b. Ook afzonderlijke kennis van de voorraden grondstoffen, halfproducten en producten zal ons vaak niet veel zeggen. Kennelijk ook de Duitsers niet, want in de - hierna nog ter sprake komende - geconsolideerde balans mogen de voorraden wèl in één post worden weergegeven.

¹⁶⁾ Daarbij moet opgemerkt worden, dat „Wertberichtigungen” alleen mogen plaats vinden bij de „Sachanlagen”, de „Beteiligungen” en de „Wertpapiere des Anlagevermögens”, alsmede over algemene debiteurenrisico's, en dat zij moeten worden gespecificeerd. „Wertberichtigungen” op voorraden en individuele debiteuren moeten direct aan de actiefzijde in mindering worden gebracht; dan behoeven zij - merkwaardigerwijze - evenwel geen afzonderlijke vermelding.

3 Waarderingsgrondslagen

Van veel meer belang dan de indeling zijn de waarderingsgrondslagen. Hier heeft men zich veel moeite gegeven om òn door het aangeven van grenzen in de waarderingsgronden, òn door het verplicht stellen van uitvoerige mededelingen omtrent de gekozen waarderingsmethodieken en de daarin aangebrachte wijzigingen, willekeur in de waarderingsgronden en de vorming van stille reserves zo niet geheel te voorkomen dan toch in belangrijke mate te beperken.

Wat de informatie omtrent de waarderingsgrondslagen betreft, lijkt mij het belangrijkste, dat in het „Geschäftsbericht” *„die Bewertungs- und Abschreibungsmethoden so vollständig anzugeben (sind) wie es zur Vermittlung eines möglichst sicheren Einblicks in die Vermögens- und Ertragslage der Gesellschaft erforderlich ist”*.

Deze eis, gecombineerd met het voorschrift, dat afzonderlijke vermelding verplicht stelt (voor elk der onder het „Anlagevermogen” opgenomen categorieën activa) van de in het boekjaar plaats gevonden hebbende aanschaffingen, afboekingen en afschrijvingen, terwijl bovendien nog afzonderlijk de afschrijvingen op de in het boekjaar aangeschafte activa moeten worden opgegeven, bevorderen in belangrijke mate de openheid van de jaarrekening en vormen een belangrijke rem op stil reserveren in vaste activa. Belangrijk is ook, dat wezenlijke wijzigingen in de waarderingsgrondslagen moeten worden medegedeeld, onder opgave van de invloed die zij hebben gehad op de resultaten¹⁷⁾.

Ik denk dat de Nederlandse lezer minder positief zal oordelen over de voorschriften voor de waarderingsgrondslagen, die de wet zelf geeft. Dit zal hem reeds direct duidelijk worden, als hij ziet naar de voorschriften voor de waardering van vaste activa en voorraden. Dan wacht degene die in enigerlei vorm toepassing van de vervangingswaarde voorstaat een grote teleurstelling: die toepassing is niet toegestaan. Voor beide groepen activa is dwingend voorgeschreven, dat zij op basis van aanschaffingsprijzen moeten worden gewaardeerd.

De *vaste activa* moeten worden gewaardeerd op aanschaffingskosten, verminderd met „planmäßige” afschrijvingen, te verdelen over de jaren waarin het actief naar verwachting nuttig kan worden gebruikt. Daarnaast zijn „ausserplanmäßige” afschrijvingen toegelaten, doch alleen indien de activa op de balansdatum kennelijk een lagere waarde hebben, of volgens de fiscale waarderingsregels een lagere waardering toegestaan is. Wanneer later dergelijke extra-afschrijvingen overbodig blijken te zijn geweest, behoeven zij niet ongedaan te worden gemaakt.

Noch waardering in de balans van vaste activa tegen vervangingswaarde, noch bepaling van afschrijvingen in de winst- en verliesrekening op basis van die waarde is derhalve toegestaan. Wat dit laatste betreft houdt de nieuwe wet achteruitgang in ten opzichte van de voorheen bestaande toestand: toen konden tenminste nog de afschrijvingen tegen vervangingswaarde worden berekend.

De wetgever geeft voorts nog enige waarderingsregels voor specifieke vaste activa. Kosten van oprichting en financiering mogen niet worden geactiveerd. Kosten

¹⁷⁾ In de wet staat dit voor ons gevoel weer wat te strak: indien als gevolg van de desbetreffende wijzigingen een netto resultaat wordt getoond, „der um mehr als zehn vom Hundert unter oder über dem Betrag liegt, der ohne die Aenderung auszuweisen wäre, so ist der Unterschiedsbetrag anzugeben, wenn er einhalb vom Hundert des Grundkapitals übersteigt”.

van inbedrijfstellen mogen worden geactiveerd, doch dan moeten zij afzonderlijk worden vermeld en met tenminste 20 % per jaar worden afgeschreven. Hetzelfde geldt voor betaalde goodwill.

Tot het „Anlagevermögen” behoren ook de *deelnemingen*. Daaronder vallen in ieder geval aandelen in vennootschappen die 25 % of meer van het aandelenkapitaal vertegenwoordigen. Die mogen dus ook niet hoger dan de aanschaffingskosten worden gewaardeerd. Nu vult de verplichte publicatie van een geconsolideerde jaarrekening (waarover straks) hier wel de leemte in de informatie op voor de 50 %-deelnemingen die in de consolidatie moeten worden betrokken, doch deze blijft bestaan voor minderheidsdeelnemingen en deelnemingen in het buitenland (deze laatste behoeven niet te worden geconsolideerd). Naar mijn mening is deze materie in het voorontwerp van wet op de jaarrekening van de Commissie Verdam (art. 12), alwaar mededeling van de vermogenswaarde (en de mutaties daarin) van deelnemingen verplicht is gesteld, beter geregeld dan in het hier besproken Aktien-gesetz.

De *voorraden en andere vlottende activa* moeten gewaardeerd worden tegen aanschaffingskosten of lagere marktwaarde. Waardering in de balans tegen vervangingswaarde is dus niet toegestaan. Anders dan bij vaste activa bestaat hier evenwel de mogelijkheid om althans met betrekking tot de winst- en verliesrekening het effect van een calculatie tegen vervangingswaarden te benaderen; de wet staat nl. toepassing van het lifo-systeem uitdrukkelijk toe¹⁸).

Dat nu juist deze methode is gekozen, waar overigens de nieuwe wet zich duidelijk tegen stil reserveren heeft gekeerd, is niet erg begrijpelijk.

Ook overigens laat de wet nog wel enige ruimte tot - laten we zeggen - voorzichtige waardering. Toegestaan is nl., dat een lagere waarde (dan aanschaffingsprijs of marktprijs) mag worden gekozen, als dit nodig is om te verhinderen „dass in der nächsten Zukunft der Wertansatz . . . auf Grund von Wertschwankungen geändert werden muss”, terwijl dit eveneens toegelaten is voorzover de fiscus een lagere waardering toestaat.

Op het punt van de *voorzieningen* is de wet weer strak. Zij mogen alleen worden gevormd voor „ungewisse Verbindlichkeiten und für drohende Verluste aus schwebenden Geschäften”. Verder nog voor lopende en toegezegde pensioenen¹⁹), en voor uitgesteld onderhoud, voorzover dit het volgende jaar wordt verricht. Onderhoudsvoorzieningen, die op langere perioden betrekking hebben, zijn dus niet toegestaan, hetgeen ongetwijfeld als een tekortkoming moet worden aangemerkt. Als algemene regel voor de hoogte van voorzieningen geldt dan nog, dat zij slechts mogen worden gevormd tot het bedrag, dat „nach vernünftiger kaufmännischer

¹⁸) Par. 155, Abs. 1: „Soweit es den Grundsätzen ordnungsmässiger Buchführung entspricht, kann für den Wertansatz gleichartiger Gegenstände des Vorratsvermögens unterstellt werden, dass die zuerst oder dass die zuletzt angeschafften oder hergestellten Gegenstände zuerst oder in einer sonstigen bestimmten Folge verbraucht oder veräussert worden sind.”

¹⁹) Merkwaardig is, dat vorming van dergelijke pensioenvoorzieningen niet verplicht is. Het achterwege laten is toch in strijd met het wettelijke uitgangspunt, dat de jaarrekening een „möglichst sicheren Einblick” in de vermogenspositie moet geven. Volgens van regeringswege gegeven toelichtingen is op dit punt vrijheid gelaten uit sociaal-politieke overwegingen: anders zouden diverse ondernemingen niet meer in de huidige omvang pensioentoezeggingen kunnen doen!

Beurteilung notwendig ist". Stille reserves onder voorzieningen zullen dus alleen nog mogen voorkomen voorzover zij het gevolg zijn van schattingsfouten.

Het voorgaande overziende, mag men concluderen, dat alhoewel de wet nergens de vorming van stille reserves expressis verbis verbiedt (dit was wel gebeurd in het „Regierungsentwurf“; het bleek echter niet goed mogelijk een sluitende omschrijving van het begrip „stille reserves“ te geven), toch duidelijk is gestreefd naar beperking van stille reserveringen. En voorts, dat ook hier weer de wetgever niet is ontkomen aan de gevaren van strakke detailregels.

IV. DE WINST- EN VERLIESREKENING

De lezer zal het wellicht geen prettige lectuur vinden, maar zo hij zich een oordeel wil vormen over de doelmatigheid van de bindend voorgeschreven winst- en verliesrekening, zal hij de volgende waslijst moeten doornemen:

1	Umsatzerlöse	
2	Erhöhung oder Verminderung des Bestands an fertigen und unfertigen Erzeugnissen
3	Andere aktivierte Eigenleistungen	
4	Gesamtleistung	
5	Aufwendungen für Roh-, Hilfs- und Betriebsstoffe sowie für bezogene Waren	
6	Rohertrag/Rohaufwand	
7	Erträge aus Gewinngemeinschaften, Gewinnabführungs- und Teilgewinnabführungsverträgen	
8	Erträge aus Beteiligungen	
9	Erträge aus den anderen Finanzanlagen	
10	Sonstige Zinsen und ähnliche Erträge	
11	Erträge aus dem Abgang von Gegenständen des Anlagevermögens und aus Zuschreibungen zu Gegenständen des Anlagevermögens	
12	Erträge aus der Herabsetzung der Pauschalwertberichtigung zu Forderungen	
13	Erträge aus der Auflösung von Rückstellungen	
14	Sonstige Erträge davon ausserordentliche
15	Erträge aus Verlustübernahme
16	Löhne und Gehälter	
17	Soziale Abgaben	

18	Aufwendungen für Altersversorgung und Unterstützung	
19	Abschreibungen und Wertberichtigungen auf Sachanlagen und immaterielle Anlagewerte	
20	Abschreibungen und Wertberichtigungen auf Finanzanlagen mit Ausnahme des Betrags, der in die Pauschalwertberichtigung zu Forderungen eingestellt ist	
21	Verluste aus Wertminderungen oder dem Abgang von Gegenständen des Umlaufvermögens ausser Vorräten (balans, actiefzijde III B) und Einstellung in die Pauschalwertberichtigung zu Forderungen	
22	Verluste aus dem Abgang von Gegenständen des Anlagevermögens	
23	Zinsen und ähnliche Aufwendungen	
24	Steuern		
	a. vom Einkommen, vom Ertrag und vom Vermögen	
	b. sonstige	<u>.....</u>
25	Aufwendungen aus Verlustübernahme	
26	Sonstige Aufwendungen	
27	Auf Grund einer Gewinngemeinschaft, eines Gewinnabführungs- und eines Teilgewinnabführungsvertrags abgeführte Gewinne	<u>.....</u>	<u>.....</u>
28	Jahresüberschuss/Jahresfehlbetrag	
29	Gewinnvortrag/Verlustvortrag aus dem Vorjahr		<u>.....</u>
		
30	Entnahmen aus offenen Rücklagen		
	a. aus der gesetzlichen Rücklage	
	b. aus freien Rücklagen	<u>.....</u>	<u>.....</u>
		
31	Einstellungen aus dem Jahresüberschuss in offenen Rücklagen		
	a. in die gesetzliche Rücklage	
	b. in freie Rücklagen	<u>.....</u>	<u>.....</u>
32	Bilanzgewinn/Bilanzverlust		<u>.....</u>

Billijkheidshalve moet gezegd worden, dat onze Oosterburen ook onder het oude „Aktiengesetz” op het punt van rigoureuus gedetailleerde schema’s al wel iets ge-

wend waren²⁰). De hoofdpunten van verschil met het oude „Aktiengesetz” zijn, afgezien van een verdere uitbreiding van te verschaffen details, dat publicatie van omzetcijfers thans verplicht is, en dat de staffelvorm de enig toegestane is.

Deze laatste zijn stellig winstpunten. Het Duitse bedrijfsleven heeft weinig protesten geuit tegen de *vermelding van de omzetten*; kennelijk hebben de bezwaren, die te onzent hiertegen nogal eens worden gekoesterd, geen zwaar gewicht in de schaal gelegd. De Duitse wetgevende instantie heeft zich van de grief, dat concurrerende bedrijven, die niet de vorm van een „Aktiengesellschaft” hebben, niet tot publicatie (van omzetten) verplicht zijn, kort afgemaakt door er naar te verwijzen, dat dergelijke nadelen nu eenmaal verbonden zijn aan het feit, dat men de rechtsvorm van de „Aktiengesellschaft” heeft gekozen, terwijl in bepaalde gevallen vrijstelling van de verplichting tot omzetvermelding is gegeven. Bepaald is nl., dat de posten 1 tot en met 5 van de winst- en verliesrekening niet behoeven te worden opgenomen, wanneer de aandelen van de „Aktiengesellschaft” niet ter beurze zijn genoteerd, en voorts de balanstelling DM 3 miljoen niet overschrijdt (DM 10 miljoen ingeval van een familievennootschap).

Over de mogelijkheid, dat het in bepaalde bedrijfstakken, met name bij dienstverlening, niet zo eenvoudig is om aan te geven wat nu precies onder omzet is te verstaan (ook besproken in het rapport van de Commissie Verdam, blz. 58), heeft de Duitse wetgever zich niet het hoofd gebroken. Zij besteedt er geen woord aan.

Dat de *staffelvorm* bindend is voorgeschreven moge misschien in Nederlandse ogen als wat onnodig bemoeizuchtig worden beschouwd, het neemt niet weg, dat deze vorm - goed toegepast - voordelen heeft boven de scontro-vorm: opbrengsten en kosten kunnen zo in een logisch verband worden geplaatst en tussenresultaten worden zichtbaar, terwijl ook de vergelijking met de cijfers van een voorgaande periode doelmatiger kan geschieden. Het lijkt mij evenwel, dat van deze mogelijkheden in de vorm die het Aktiengesetz voorschrijft nauwelijks gebruik is gemaakt. In dat schema staan, evenals bij de scontro-vorm, toch nog alle soorten opbrengsten en winsten bij elkaar (posten 6 t/m 15), evenals alle soorten kosten en verliezen (posten 16 t/m 27). Zoals de volgorde nu is geregeld, krijgt men zeer onlogische groeperingen: zo staan - bijvoorbeeld - in post 5 de kosten van grond- en hulpstoffen, en in post 16 de lonen en salarissen. Daartussen bevinden zich niet alleen de bruto winst (die, aangezien de directe loonkosten nog niet afgetrokken zijn, overigens nog geen bruto winst is), maar ook opbrengsten van deelnemingen, ontvangen rente en buitengewone winsten.

Als de Nederlandse lezer nu ziet naar de mate van *detaillering* die is voorgeschreven, zal hij - zo verwacht ik - niet gauw geneigd zijn om goedkeurend te knikken. Het geheel komt ons om te beginnen veel te onoverzichtelijk voor.

Er zijn meerdere specificaties, waarvan men zich afvraagt welke betekenis die nu hebben voor de informatie over de rentabiliteit. Wat zegt nu de afzonderlijke

²⁰) Er zij ook nog aan herinnerd, dat, vooruitlopend op de „Grosse Aktienrechtsreform”, per 23 December 1959 reeds een partiële herziening van het oude „Aktiengesetz” plaats vond (de „Kleine Aktienrechtsreform”), waarbij een nieuw schema voor de winst- en verliesrekening werd voorgeschreven. Het schema in het nieuwe „Aktiengesetz” is daaraan in grote lijnen gelijk. Als ik met betrekking tot de winst- en verliesrekening spreek over het oude „Aktiengesetz”, bedoel ik de situatie van vóór de „Kleine Aktienrechtsreform”.

vermelding van lonen en salarissen, sociale lasten en kosten van pensioenvoorzieningen (posten 16, 17 en 18). Is het nodig dat van ontvangen rente (post 10) en betaalde rente (post 23) afzonderlijk kennis wordt gegeven? De posten 7 en 27 zullen ook wel niet veel zeggingskracht hebben; hier zal het vrijwel altijd gaan om concernverhoudingen, waar de posten samenhangen met interne verrekenprijzen of kostenverrekeningen, die in post 1 resp. 5 hun neerslag hebben gevonden. In die gevallen moet men toch naar de geconsolideerde rekening grijpen.

Voorts kan de grote detaillering aanleiding geven tot allerlei strijdvragen; strijdvragen die op zichzelf reeds als nadeel hebben, dat zij de aandacht van belangrijker zaken afleiden. Horen nevenopbrengsten als huren, schrootopbrengsten e.d. tot de „Umsatzerlöse” of tot de „sonstige Erlöse”? Waar moeten koersverschillen gerangschikt worden? Gaan kortingen, toegestaan aan afnemers bij contante betaling, in mindering van de omzet of zijn dit rentekosten? Vallen allerlei algemene kosten, die een verbruik van goederen inhouden, onder 5 of onder 26? En zo kan men doorgaan.

Als algemeen bezwaar tegen de op sommige onderdelen vergaande kostenspecificatie kan nog worden aangevoerd, dat deze voor de aandeelhouder van weinig nut is, daarentegen voor de concurrenten van belang kan zijn (bv. het aandeel van lonen en grond- en hulpstoffen in de totale kosten).

Tenslotte wil ik nog wijzen op de overwegende *indeling naar kostencategorieën*, die de volgens het Aktiengesetz opgemaakte winst- en verliesrekening kenmerkt. Daaraan zijn twee belangrijke bezwaren verbonden:

- er is geen informatie over de bronnen van de winst, over de bijdragen van de diverse bedrijfsactiviteiten tot de resultaten; kennis daarvan lijkt mij voor de aandeelhouder van meer belang dan kennis van vele kostensoorten; ook ontbreekt enige indicatie omtrent de verhouding tussen de directe en de indirecte kosten;
- er is geen of te weinig plaats voor de essentiële informatie over enerzijds het gedeelte van de resultaten, dat het gevolg is van de normale bedrijfsuitoefening in de verslagperiode, en anderzijds de *buitengewone resultaten*, die het kenmerk van het incidentele hebben.

Gegevens nu omtrent dit laatste ontbreken weliswaar niet geheel, maar zij komen slechts in enkele bijzondere gevallen naar voren, nl. bij de winsten of verliezen bij verkoop van vaste activa (posten 11 resp. 22) en de opheffing van voorzieningen (post 13). Weliswaar komt aan de opbrengtzijde éénmaal de aanduiding „davon ausserordentliche” voor („sonstige Erträge”, post 14), doch deze betreft slechts die éne categorie; bij de tegenhanger aan de kostenzijde („sonstige Aufwendungen”, post 26) wordt naar de „ausserordentliche” daarvan niet meer gevraagd. Hier is zelfs duidelijk van achteruitgang ten opzichte van de vroegere wetgeving sprake: toen kende het voorgeschreven schema de post „ausserordentliche Ausgaben”.

V. HET DIRECTIEVERSLAG

Het „Geschäftsbericht” is uiteraard in eerste instantie bedoeld als de plaats, waar de directie mededelingen doet omtrent de gang en de stand van zaken van de onderneming. Daarbij moet tevens worden bericht over gebeurtenissen van bijzondere betekenis, die na afloop van het boekjaar hebben plaats gevonden. Daarnaast doet het „Geschäftsbericht” dienst als toelichting op de jaarrekening. Wij zagen reeds,

dat deze o.m. uiteenzettingen omtrent de gebruikte waarderingsgrondslagen en de wijzigingen daarin moet bevatten. Daarnaast moeten nog diverse gegevens vermeld worden; daarvan noem ik:

- de hoeveelheid eigen aandelen, die de A.G. (of een dochter of moedervenootschap, ofwel een derde voor rekening der A.G.) heeft; zijn dergelijke aandelen in de verslagperiode verworven of vervreemd, dan moet worden vermeld tegen welke prijzen zulks heeft plaats gevonden;
- in de balans niet vermelde aansprakelijkheidsverhoudingen;
- de totaalbedragen van de beloningen van de directie en die van de commissarissen, met inbegrip van kostenvergoedingen en verzekeringspremies. Indien directieleden ook beloningen ontvangen van „verbundene Unternehmungen” (practisch: tot een concern behorende ondernemingen), dienen ook deze te worden opgegeven. Deze publicatieplicht is dus nog omvattender dan de door de Commissie Verdam voorgestelde, welke alleen vermelding van de bezoldiging der commissarissen eist. Anderzijds is de Duitse wet weer iets reëler dan de Commissie Verdam, waar de eerste alleen vermelding van totaalbedragen verlangt, de laatste daarentegen het bedrag van ieder der commissarissen. In Duitsland worden overigens voormalige directieleden op hun oude dag ook nog niet met rust gelaten: vermeld moeten namelijk worden uitkeringen in welke vorm ook aan oud-directieleden en hun nagelaten betrekkingen!
- de juridische en zakelijke betrekkingen tot binnenlandse „verbundene Unternehmungen” en de gang van zaken aldaar, voorzover van aanmerkelijke betekenis voor de verslagleggende vennootschap. Waar hiernaast de verplichting bestaat tot publicatie van een geconsolideerde jaarrekening met toelichtingen (zie hierover verder), is het niet erg duidelijk welke ratio voormelde mededelingen nog hebben;
- de namen van aandeelhouders, die meer dan 25 % resp. meer dan 50 % van het aandelenkapitaal bezitten.

Er zijn met betrekking tot de hiervoor aangeduide mededelingen evenwel twee ontsnappingsclausules: mededeling moet achterwege blijven als „das Wohl der Bundesrepublik Deutschland” dit eist, terwijl van enkele der hiervoor beschreven gegevens (inzake aansprakelijkheidsverhoudingen en betrekkingen tot „verbundene Unternehmungen”) details achterwege mogen blijven, als door mededelingen daarvan naar redelijke verwachtingen „erhebliche Nachteile” ontstaan.

VI. ACCOUNTANTSCONTROLE

Ten aanzien van de contrôle door de „Wirtschaftsprüfer” heeft het nieuwe Aktiengesetz weinig principiële veranderingen gebracht²¹⁾. Ook de nieuwe wet kent de „Pflichtprüfung”. De omvang hiervan is echter wel uitgebreid.

1 Benoeming en ontslag

Beide geschieden door de algemene vergadering van aandeelhouders. Aanvullende bepalingen omtrent ontslag (waarvan de belangrijkste is het recht van de accountant tot „Stellungnahme” op de algemene vergadering van aandeelhouders; de

²¹⁾ Het artikel van collega B. van Viegen in MAB - Juli 1956 bevat dienaangaande een uitvoerige uiteenzetting; ik kan mij dus beperken tot aangeven van enkele hoofdzaken en de wijzigingen.

oude wet kende dit recht niet) beogen een juiste functievervulling en dienen in de eerste plaats de belangen van aandeelhouders. Men mist een dergelijke bepaling in de voorstellen van de Commissie Verdam. Een andere - eveneens nieuwe - bepaling, die er op gericht is te voorkomen dat, ingeval van conflict tussen directie en accountant, eventuele bezwaren van de laatste onder de tafel komen, schrijft voor, dat de accountant wiens functie tussentijds beëindigd is, niettemin moet rapporteren en dat diens rapport onmiddellijk aan commissarissen moet worden voorgelegd. Nieuw, maar - naar mij voorkomt - niet navolgingswaardig, is ook nog de bepaling, volgens welke meningsverschillen tussen accountant en directie over de uitleg van voorschriften over de jaarrekening en het directieverslag ter beslissing kunnen worden voorgelegd aan de rechter.

Het Aktiengesetz geeft voorts nog aan in welke gevallen een accountant niet als „Abschlussprüfer“ kan fungeren, doch van veel belang zijn deze bepalingen niet; de eisen die de „Wirtschaftsprüferordnung“ ten aanzien van onafhankelijkheid en onzijdigheid stelt (en welke ongeveer overeenkomen met de bepalingen 3-5 van onze Ereregels) gaan nl. beduidend verder.

2 Object en omvang van de „Abschlussprüfung“

Deze heeft betrekking op de jaarrekening, alsmede op alle in de voorgaande paragraaf beschreven mededelingen in het „Geschäftsbericht“. Met betrekking tot de mededelingen over de gang en de stand van zaken van de onderneming is de verantwoordelijkheid van de accountant evenwel beperkt tot die mededelingen, welke toelichting vormen op de jaarrekening. Wat de overige mededelingen over gang en stand van zaken betreft, moet hij er wel op toezien, dat deze geen valse voorstelling wekken.

Uit de bepaling, dat „die Prüfung des Jahresabschlusses hat sich darauf zu erstrecken, ob die Bestimmungen des Gesetzes und der Satzung über den Jahresabschluss beachtet sind“, moet men niet te snel concluderen, dat de controle slechts van formele aard is. Ik breng daarbij in herinnering, dat de wet tal van bepalingen van materiële aard geeft, en dat daaronder ook het uitgangspunt van de „möglichst sicheren Einblick“ in de vermogens- en rentabiliteitspositie valt. Met de hiervoren besproken nieuw ingevoerde waarderingsvoorschriften, die het vormen van stille reserves beogen tegen te gaan, heeft ongetwijfeld de functie van de accountant aan gewicht gewonnen.

Dat de opvattingen te dezen aanzien ook in Duitsland groeiend zijn, blijkt m.i. ook duidelijk uit de volgende - nieuwe - bepaling, die een vergaande verantwoordelijkheid op de accountant legt. Deze dient nl. thans ook mededeling ten doen van omstandigheden, die „den Bestand des Unternehmens gefährden oder seine Entwicklung wesentlich beeinträchtigen können“. In de praktische ontwikkeling zal nog wel gezocht moeten worden naar de grenzen van de verantwoordelijkheid, die op deze wijze de accountant is opgelegd. Is het vreemd om te veronderstellen, dat hier wellicht ook een ontwikkeling mogelijk zou zijn, waarbij de accountant het tot zijn taken moet rekenen onderzoek te doen naar aspecten van de organisatie ook buiten die, welke de administratieve elementen betreffen, en dat hij plicht tot spreken heeft (krijgt), wanneer hij daarbij notoire, voor de continuïteit der onderneming gevaarlijke, tekortkomingen onderkent?

Ook van zwaarwegende overtredingen van wet of statuten moet de accountant melding maken.

3 Rapportering door de accountant

Men moet bij lezing van het voorgaande wel bedenken, dat dit alles het „Prüfungsbericht” betreft dat aan de directie ter hand moet worden gesteld, die dit - tezamen met jaarrekening en directieverslag - aan de raad van commissarissen moet voorleggen. Aan het „Prüfungsbericht” is een verklaring („Bestätigungsvermerk”) toe te voegen, waarvan in geval van goedkeuring de bewoordingen (vrijwel ongewijzigd overgenomen uit het oude Aktiengesetz) luiden: „*Die Buchführung, der Jahresabschluss und der Geschäftsbericht entsprechen nach meiner pflichtmässigen Prüfung Gesetz und Satzung*”.

De verdere loop van deze stukken, en vooral van de verklaring, zal bij de Nederlandse lezer in eerste instantie enige verwondering wekken. Wanneer nl. directieverslag, jaarrekening en bericht van de commissarissen aan aandeelhouders wordt aangeboden, gaan die niet vergezeld van de accountantsverklaring. Men zal dit waarschijnlijk in verband moeten brengen met het feit, dat - zoals wij reeds eerder zagen - de vaststelling van de jaarrekening geen zaak van aandeelhouders is: zodra de commissarissen accoord gaan, is de jaarrekening vastgesteld.

Intussen moeten commissarissen in hun bericht aan aandeelhouders wel „Stellung nehmen” met betrekking tot de resultaten van de accountantscontrole. Dit lijkt dus verdacht veel op wat te onzent de „blinde” verklaring genoemd pleegt te worden. Bij verdere beschouwing valt dit evenwel weer wat mee, daar de accountantsverklaring tenslotte nog wel opduikt, nl. bij de verplichte indiening van jaarrekening, directieverslag, bericht van commissarissen *en accountantsverklaring* bij het Handelsregister. Aangezien dit echter plaats vindt *nadat* de vergadering van aandeelhouders is gehouden, is dit toch zo'n beetje als mosterd na de maaltijd. Er is voorts nog wel een aanvullende plicht tot publicatie in bepaalde bladen, doch deze betreft alleen de jaarrekening, niet de accountantsverklaring.

Over de uitbreiding, die de taak van de accountant heeft ondergaan als gevolg van het nieuwe concernrecht, kom ik in de volgende paragraaf te spreken.

VII. BERICHTGEVING VAN CONCERNS

1 Regeling van de verhoudingen tussen concernmaatschappijen

De Duitse wetgever heeft niet volstaan met het geven van voorschriften omtrent publicatie van een geconsolideerde jaarrekening, doch heeft ook nieuw recht geschapen op een terrein, dat tot dusverre (ook bij ons) nog ongeregeld was, nl. dat van de verhoudingen tussen onderdelen van een concern. Doelstelling daarbij is enige ordening te brengen in het proces van de concernvorming, waarbij met name is beoogd bescherming van minderheidsbelangen en crediteuren van dochtervenootschappen. Enige beschrijving hiervan dient voor een goed begrip vooraf te gaan aan de behandeling van de berichtgeving.

Uitgangspunt is, dat het een onderneming niet zonder meer vrij staat gebruik te maken van een machtspositie, die zij op grond van haar bezit van aandelen in een andere onderneming heeft. Door een complex van maatregelen wordt de eerste weliswaar niet gedwongen, doch wel gedrongen tot het regelen van haar verhoudingen met de laatste door middel van een overeenkomst, waarbij de belangen van

minoriteiten worden beschermd. Wij brengen daarbij in herinnering, dat in het voorgaande reeds is beschreven, dat het bestaan van 25 %- en 50 %-participaties ter openbare kennis moet worden gebracht.

De wet regelt eerst het begrip „*Unternehmensverträge*”. Dit zijn overeenkomsten, waarbij een „Aktiengesellschaft” het bestuur over haar onderneming opdraagt aan een andere onderneming („Beherrschungsvertrag”), of zich verplicht de door haar te behalen winst geheel of ten dele af te dragen aan een andere onderneming („Gewinnabführungsvertrag”), ofwel een winstpooling aangaat („Gewinngemeinschaft”) dan wel haar bedrijf verpacht („Betriebspachtvertrag”). Dan wordt bepaald dat dergelijke overeenkomsten slechts met toestemming van beide algemene vergaderingen van aandeelhouders tot stand kunnen komen (waarbij een door de statuten te bepalen gequalificeerde meerderheid vereist is, die tenminste 3/4 van de stemmen moet bedragen). De overeenkomsten moeten worden ingeschreven bij het Handelsregister.

Bestaat een „*Beherrschungsvertrag*” dan moet de heersende vennootschap zich ook verplichten alle verliezen te dekken. Voorts moeten deze overeenkomsten voorzien in periodieke betaling van redelijke vergoedingen aan de andere aandeelhouders. De hoogte van die vergoeding moet tenminste gelijk zijn aan het bedrag, dat - te beoordelen naar het moment van sluiting van de overeenkomst en zonder rekening te houden met de eventuele gevolgen van toekomstige uitoefening van concernmacht - per aandeel als winst kan worden verwacht op grond van de huidige rentabiliteit en de vooruitzichten daaromtrent. Ook mag die vergoeding gerelateerd worden aan de winst van de heersende vennootschap.

Daarnaast hebben de andere aandeelhouders zonder meer het recht om hun aandelen aan de heersende vennootschap over te dragen, en daarvoor contante betaling te verlangen dan wel aandelen in de heersende vennootschap. Voor de bepaling van de hoogte van de overnamesom resp. de ruilverhouding zijn regels gegeven.

Nu zou men kunnen denken, dat een heersende vennootschap aan al die verplichtingen zou kunnen ontkomen, door dan maar geen „Beherrschungsvertrag” af te sluiten. Dat kan, maar dan vervalt men in een reeks sancties, die zodanig bezwarend zijn, dat men practisch wel gedwongen wordt zo'n overeenkomst te sluiten. Die *sancties* zijn de volgende:

a. Zonder „Beherrschungsvertrag” mag de heersende onderneming geen invloed uitoefenen, die voor de afhankelijke vennootschap leidt tot nadelige transacties; zij mag ook geen maatregelen treffen of zelfs nalaten, die tot nadelen leiden; dit alles tenzij de nadelen worden vergoed.

b. De directie van de afhankelijke vennootschap moet jaarlijks een zgn. „*Abhängigkeitsbericht*” samenstellen. Daarin moeten *alle* transacties, die tussen de vennootschap en de heersende onderneming in het boekjaar hebben plaats gevonden, met vermelding van tegenprestatie worden beschreven, alsook alle maatregelen die de vennootschap op aanwijzing van of in het belang van de heersende onderneming heeft getroffen of nagelaten, met opgave van de daaraan verbonden nadelen en de verkregen compensaties. Waarlijk geen geringe zaak.

Nog moeilijker wordt het voor de accountant. Die moet nl. dit „Abhängigkeitsbericht” controleren en verklaren dat dit juist en volledig is, alsook dat de verkregen compensaties voldoende zijn. Het is dan ook te begrijpen dat in Duitse beroepskringen deze verplichting sterk is gecritiseerd en gevreesd wordt, dat hiermee een onmogelijke verantwoordelijkheid op de accountant wordt gelegd.

Het „Abhängigkeitsbericht” en de accountantsverklaring worden aan de commissarissen voorgelegd, die hierover een bericht aan de algemene vergadering van aandeelhouders moeten opstellen. In dit bericht moet - anders dan bij het normale bericht van commissarissen over de jaarrekening - de verklaring van de accountant worden opgenomen. Als accountant of commissarissen niet accoord gaan met het „Abhängigkeitsbericht” of met de daarin beschreven gang van zaken, benoemt de rechter een „Sonderprüfer”, die het geheel opnieuw moet nagaan.

Blijkt dat nadelen als hierboven bedoeld voor de afhankelijke vennootschap zijn ontstaan, dan is niet alleen de heersende vennootschap alsnog tot schadevergoeding verplicht, doch zijn ook zowel de bestuurders van de heersende vennootschap als die van de afhankelijke vennootschap aansprakelijk.

Tenslotte nog enige woorden over de zgn. „Eingliederung”, eveneens een nieuw rechtsbegrip. Hieronder wordt verstaan een besluit van de algemene vergadering van aandeelhouders, waardoor een „Aktiengesellschaft” in economisch opzicht fusionneert met een heersende vennootschap, maar haar positie als rechtspersoon behoudt. „Eingliederung” is alleen mogelijk als ten minste 95 % van het aandelenkapitaal zich in handen van de heersende vennootschap bevindt. Met de inschrijving van het besluit tot „Eingliederung” in het Handelsregister zijn de andere aandeelhouders rechtens onteigend²²). Zij hebben recht op vergoeding in de vorm van aandelen in de heersende vennootschap, of, zo deze op haar beurt weer een afhankelijke vennootschap is, naar keuze recht op vergoeding in aandelen of in geld. Belangrijk is ook, dat crediteuren worden beschermd door de bepaling, dat de heersende vennootschap zonder meer verplicht is tot compensatie van verliezen van de „eingegliederte” vennootschap.

Mij lijkt dat de bepalingen over de „Eingliederung” bevorderlijk kunnen zijn voor het scheppen van doelmatige verhoudingen in het concern. Ook houders van minuscule minderheidsposities zijn er mee gebaat. De voordelen van de „Eingliederung” liggen uiteraard in de bevrijding van de beperkende bepalingen die hiervoor zijn beschreven, alsook in de ontheffing van de plicht tot publicatie van de jaarrekening van de afhankelijke vennootschap. Dit laatste geldt alleen, als die jaarrekening geconsolideerd wordt met die van de moedermaatschappij.

Het oordeel over de andere, eerder beschreven bepalingen van concernrecht zal wat genuanceerder uitvallen, en men zal te onzent niet gauw kunnen stellen, dat het verantwoordelijkheidsgevoel van de leiding van concerns zodanig is te kort gesloten, dat ook bij ons regeling een dringende kwestie zou zijn. Dit neemt niet weg dat ook in ons land mogelijk wel enige plaats zou zijn voor enkele algemene, niet onnodig knellende, bepalingen op het gebied der concernvorming.

²²) De gedachte aan een dergelijke regeling voor Nederland is uitgesproken in „Open Ondernemerschap”, Geschrift no. 9 van de Prof. Mr. B. M. T. Telderstichting, blz. 247 e.v.

2 De geconsolideerde jaarrekening

a. *Algemeen*

In Duitsland gold tot dusverre geen algemene verplichting tot berichtgeving over concerns. Wel was, op grond van een verordening van een geallieerde commissie, reeds sinds 1950 een aantal vennootschappen in de mijnbouw en de ijzer- en staal-industrie verplicht geconsolideerde jaarrekeningen te publiceren. Andere grote „Aktiengesellschaften” volgden reeds in toenemende mate vrijwillig dit voorbeeld. Nu in het nieuwe „Aktiengesetz” de bekendmaking van een geconsolideerde jaarrekening algemeen verplicht is gesteld, zijn van de zijde van het bedrijfsleven dan ook weinig bezwaren gehoord. De wenselijkheid hiervan is algemeen gevoeld. Wel lijkt ons ten rechte de vraag te zijn gesteld, waarom eigenlijk, nu een allesomvattende verslaglegging over het concern wordt gegeven, de publicatie van de enkele jaarrekening der moedermaatschappij met al zijn nietszeggende details onverminderd verplicht is gebleven. Men zou een dergelijke vraag overigens ook kunnen stellen aan de Commissie Verdam.

De berichtgeving over een concern, waarvan de moedermaatschappij een „Aktiengesellschaft” is moet in beginsel plaats vinden in de vorm van een geconsolideerde jaarrekening en een concernverslag. Van een concern is sprake wanneer een heersende en één of meer afhankelijke ondernemingen onder een centrale leiding staan. Afhankelijkheid wordt in ieder geval aangenomen bij een participatie van meer dan 50 %. Krachtens de invoeringswet moet ook een concern, waarvan de moedermaatschappij een G.m.b.H. is, aan de voorschriften van de concernberichtgeving voldoen, zodra één der afhankelijke ondernemingen een „Aktiengesellschaft” is. Dit mag gezien worden als een aanloop tot uitgebreide publicatieplicht voor ondernemingen als G.m.b.H.'s, die geen beroep op de publieke kapitaalmarkt hebben gedaan, doch wel in het economisch leven een belangrijke plaats innemen.

b. *Kring der ondernemingen, die in de consolidatie moeten worden betrokken*

Geconsolideerd moeten worden alle concernondernemingen (dus ook niet-A.G.'s), die in Duitsland zijn gevestigd, en waarvan het aandelenkapitaal voor méér dan 50 % in bezit van de moedermaatschappij is. In de Memorie van Toelichting heb ik tevergeefs gezocht naar de motivering voor de vrijstelling van buitenlandse dochterondernemingen. Misschien is de overweging geweest, dat de voorschriften voor de opmaking der jaarstukken in het buitenland zó afwijkend kunnen zijn van de Duitse voorschriften, dat samenvoeging der cijfers ondoelmatig zou zijn resp. dat aanpassing van de cijfers aan de Duitse voorschriften een te bewerkelijke procedure zou moeten worden geacht. Mogelijk heeft men ook het oog gehad op moeilijkheden die rijzen bij dochtervennootschappen in landen met valutabeperkingen óf sterk in waarde fluctuerende valuta's. Hoe het ook zij, het is kennelijk een leemte. Buitenlandse ondernemingen *mógen* overigens wel in de consolidatie worden betrokken; vermeld moet dan worden dat dit is gebeurd.

Dit laatste geldt ook voor afhankelijke ondernemingen, waarvan het aandelenkapitaal niet voor meer dan 50 % in bezit van de heersende vennootschap is. Die mogen niet alleen, maar *moeten* zelfs meegeconsolideerd worden, wanneer zij in Duitsland zijn gevestigd en „ihre Einbeziehung zu einer anderen Beurteilung der

Vermögens- oder Ertragslage des Konzerns führt”, met andere woorden, als zij van essentieel belang zijn.

Anderzijds *mogen* concernondernemingen, waarvan aandelen voor meer dan 50 % in bezit van de moedermaatschappij zijn, buiten consolidatie gelaten worden, als deze van geringe betekenis zijn, zodat weglating geen schade doet aan het inzicht in vermogenspositie en rentabiliteit van het concern. Zij *moeten* buiten consolidatie gelaten worden, wanneer anders afbreuk zou worden gedaan aan een goede voorstelling van zaken. Maar dan moeten wel de jaarrekeningen van die ondernemingen afzonderlijk worden weergegeven. Een heel karwei, als men er rekening mee houdt dat dit ook geldt voor de eerstgenoemde gevallen, waarin weglating plaats vond wegens onbelangrijkheid. Zowel het Aktienrecht als de voorstellen van de Commissie Verdam (art. 12 voorontwerp van wet op de jaarrekening) missen hier de vereiste soepelheid.

Wanneer „Aktiengesellschaften” tot een buitenlands concern behoren, moet toch van het Duitse concerngedeelte een zgn. „Teilkonzernabschluss” worden opgesteld (en gepubliceerd). Dit behoeft niet, wanneer het buitenlandse concern een geconsolideerde jaarrekening in de „Bundesanzeiger” publiceert, die opgemaakt is volgens de hierna nog te vermelden voorschriften en door een „Wirtschaftsprüfer” is gecontroleerd. De wet geeft geen verdere voorschriften ten aanzien van die accountant, maar volgens de Memorie van Toelichting is men daarin ruim: het mag ook een „gelijkwaardige” buitenlandse accountant zijn.

c. *Wijze van opmaking van de geconsolideerde balans en winst- en verliesrekening*
Ook hier treffen wij een aantal detailvoorschriften aan, die de vrijheid bij de opmaking der stukken sterk (en niet altijd even doelmatig) inperkt. De belangrijkste zijn de volgende.

Bij de substitutie van de deelnemingsrekeningen in de balans der moedermaatschappij door de activa en passiva (minus eigen vermogen) van de te consolideren dochtermaatschappijen moeten de waarderingsregels, zoals die zijn geschied in de balansen der dochtermaatschappijen, worden aangehouden. Dit kan slechts een logisch voorschrift zijn, wanneer de waarderingsregels bij alle concernondernemingen gelijk zijn. Die regel ontbreekt echter. Zeker bij buitenlandse dochtervennootschappen is de kans groot, dat aldaar in de locale jaarrekening andere waarderingsgrondslagen zijn toegepast. En nu mist men de vrijheid om bij het consolidatieproces die correcties aan te brengen, die toepassing van het rationele beginsel van gelijkheid in waardegrondslagen zou eisen.

Een eventueel verschil tussen het eigen vermogen van dochtermaatschappijen volgens de balans van die maatschappij, en het bedrag, waarvoor dit belang te boek staat bij de moedermaatschappij, moet in één bedrag afzonderlijk worden opgevoerd. Dit betekent dus, dat een dergelijk verschil alleen maar als goodwill mag verschijnen, en niet mag worden toegerekend aan activa of passiva, alhoewel het zeer goed mogelijk is dat het verschil daarop (mede) betrekking heeft.

Het aandeel van minderheidsaandeelhouders in het concernvermogen moet afzonderlijk tot uitdrukking worden gebracht. Partiële consolidatie is dus niet toegestaan. Dit voorschrift zal weinig bezwaar ontmoeten.

Intercompany-winsten moeten worden geëlimineerd. Het voorschrift is echter zó geredigeerd, dat dit niet behoeft te geschieden met betrekking tot vaste activa, die in de groep zijn vervaardigd. Die uitzondering is toegestaan op grond van prac-

tische overwegingen. De intercompany-winsten moeten volledig worden geëlimineerd; de in mijn ogen meest juiste procedure, volgens welke alleen het aandeel van de aandeelhouders van de moedermaatschappij zou worden geëlimineerd, is niet toegestaan. Overigens is het niet duidelijk of ook intercompany-winsten, die zijn behaald in het verkeer tussen geconsolideerde en niet-geconsolideerde concernmaatschappijen, moeten worden geëlimineerd.

Voor de opstelling van de geconsolideerde balans gelden dezelfde voorschriften als voor de enkelvoudige balans. Er is evenwel een uitzondering gemaakt voor de voorraden: voorraden grondstoffen, halfproducten en eindproducten, die in de enkelvoudige balans afzonderlijk moeten worden opgenomen, mogen in de geconsolideerde balans in één bedrag worden weergegeven. Dit is gedaan omdat bedoelde splitsing moeilijk zou zijn voor concerns, die sterk bij wijze van integriteit zijn opgebouwd.

Ten aanzien van de winst- en verliesrekening is in beginsel voorgeschreven, dat kosten en omzetten, betrekking hebbend op transacties tussen geconsolideerde concernmaatschappijen, tegen elkaar moeten wegvallen. Indien dit praktische moeilijkheden oplevert mag deze saldering achterwege blijven, doch dan moeten wel de omzetten worden gesplitst in die verkregen door transacties met derden en die uit onderlinge transacties.

De geconsolideerde winst- en verliesrekening moet in beginsel op dezelfde wijze worden opgesteld als de enkelvoudige winst- en verliesrekening. Om nu te stimuleren, dat zoveel mogelijk concerns zullen overgaan tot saldering van bovenbedoelde interne kosten en opbrengsten, is echter bepaald, dat, zo dit laatste plaats vindt, de winst- en verliesrekening in een iets eenvoudiger vorm mag worden opgemaakt. Ik zal de lezer niet vermoeien door hem ook dit schema ter lezing voor te leggen, maar zal mij beperken tot de vermelding van die posten, waarvan bij vergelijking van de twee schema's blijkt dat deze wèl op de enkelvoudige winst- en verliesrekening afzonderlijk moeten worden vermeld, terwijl zij in de (vereenvoudigde) geconsolideerde winst- en verliesrekening in één kostenbedrag mogen worden samengevat:

- wijziging in voorraadpositie per begin en einde boekjaar;
- kosten van grond- en hulpstoffen;
- resultaten van winstpools e.d.;
- winsten of verliezen bij verkoop van vaste activa;
- wijzigingen in de algemene voorzieningen voor vorderingen;
- lonen en salarissen;
- sociale lasten;
- pensioenpremies.

Ik kan voorts niet nalaten op te merken, dat in de enkelvoudige winst- en verliesrekening van de „sonstige Erträge” moet worden aangegeven welke daarvan „ausserordentlich” zijn, terwijl dit laatste in de geconsolideerde winst- en verliesrekening niet hoeft.

Aan de geconsolideerde rekening moet ook een „Konzerngeschäftsbericht” worden toegevoegd. Hierin moeten worden vermeld alle in het binnenland gevestigde concernondernemingen. Evenals bij de gewone „Geschäftsberichte” moet bericht worden over de stand en de gang van zaken van de concernondernemingen, en over

bijzondere gebeurtenissen, welke na afloop van het boekjaar zijn voorgevallen. Ook moet mededeling worden gedaan van beduidende verliezen, welke na afloop van het boekjaar zijn ontstaan of worden verwacht bij concernondernemingen, waarvan de jaarrekening niet is geconsolideerd.

3 Accountantscontrôle en publicatie van de geconsolideerde jaarrekening

In grote lijnen gelden hiervoor dezelfde voorschriften als voor de enkelvoudige jaarrekening, met dien verstande dat de geconsolideerde jaarrekening geen stuk is dat vaststelling behoeft. Deze rekening en het „Konzerngeschäftsbericht”, tezamen met het rapport en de verklaring van de concernaccountant, worden commissarissen ter kennis gebracht; de algemene vergadering van aandeelhouders worden slechts de eerstgenoemde twee stukken voorgelegd. De concernaccountantsverklaring moet worden gevoegd bij de indiening van geconsolideerde jaarrekening en concernverslag bij het Handelsregister. Zij behoeft niet voor te komen onder de geconsolideerde jaarrekening, welke dient te worden gepubliceerd in bepaalde bladen.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Regierungsentwurf eines Aktiengesetzes 1960 (tekst wetsontwerp en toelichting)
- Bundesgesetzblatt 1965, nr. 48 - dd. 11 September 1965 (wettekst)
- Dr. U. Leffson: „Der Jahresabschluss in der Aktienrechtsreform”, Wiesbaden 1961
- Dr. W. Busse von Colbe: „Der Jahresabschluss des Konzerns”, artikel in „Die Aktiengesellschaft”, 1960, nrs 6 en 7
- Dr. W. Pohle: „Konzernrecht - insbesondere Konzernabschluss - im Entwurf eines Aktiengesetzes”, artikel in „Die Aktiengesellschaft”, 1960, nr. 12
- W. Werner: Verslag over „Fachtagung „Die grosse Aktienrechtsreform””, artikel in „Die Aktiengesellschaft”, Mei 1962
- Dr. J. Esser: „Die Aufgaben der Publizität im Aktienrecht”, artikel in „Die Aktiengesellschaft”, Februari 1963
- Dr. K. H. Mertens: „Bedeutsame Aenderungen der Aussagefähigkeit der Gewinn- und Verlustrechnung”, artikel in „Die Wirtschaftsprüfung”, 1964, nr. 1
- Dr. K. H. Forster: „Vom Gläubigerschutz zum Aktionärschutz”, artikel in „Die Wirtschaftsprüfung”, 1964, nr. 15/16
- Dr. R. Karoli: „Die Stellung des Abschlussprüfers nach dem künftigen Aktienrecht”, artikel in „Die Wirtschaftsprüfung”, 1964, nr. 15/16